

Den svenska postens första tid i Estland och Livland

av Per Gustavsson

En uppsats i *Postryttaren* 2014 beskriver den resa från Stockholm till Narva som riks-schultzen Bernhard Stein von Steinhausen företog sommaren 1638. Uppdragsgivare var drottning Kristinas förmyndarregering och uppdraget gällde en postlinje från Stockholm över Åland till Åbo och vidare längs Finska vikens kust ända fram till Narva, på gränsen mellan Ingermanland och Estland. Steinhausens skriftliga rapport till det kungliga rådet, ”Postrullan”, finns bevarad och innehåller intressanta uppgifter om de postförvaltare och postbönder som utnämndes under den drygt åtta veckor långa resan. Steinhausens resa och rapport resulterade i

Per Gustavsson är född i Åbo 1945, civil-ekonom, bosatt i Pargas. Han är amatör-historiker, frimärks- och vykortssamlare. Till hans specialområden hör ångbåtsfart och ångbåtspost på Östersjön, våra tidigaste postvägar, de baltiska staterna samt den oroliga perioden 1918 - 1924 i Östeuropa. Han har tidigare medverkat i *Postryttaren* 2012 - 2015.

en kunglig förordning av den 6 september 1638 som innehåller vår första detaljerade posttaxa.

En säker postväg till Estland och Livland

En avsikt med Steinhausens resa var givetvis att få till stånd en ordnad postgång mellan Stockholm och de viktigaste städerna i Estland och svenska Livland: Reval i Estland, Dorpat, Pernau och Riga i Livland. Att hans uppdrag inte gick längre än till Narva hade sina skäl. I Estland och Livland fanns redan ett skjuts- och postväsende, som fungerat sedan Tyska Ordens och Hansans dagar. Det finns uppgifter om att Hansan upprätthöll en postlinje från Riga ända till Brügge i Nederländerna på 1400-talet. När den livländska ordensstaten upplöstes på 1560-talet och delades upp mellan Danmark, Polen och Sverige var det ridderskapen – sammanslutningar av företrädesvis tyska adelsmän och storgodsägare – som tog hand om den lokala förvaltningen, inklusive skjuts- och postväsendet.

Posttaxan 1638, Stockholm-Narva, på finländskt frimärke 1988.

Det är också möjligt att Steinhausen inte var intresserad av att resa längre än till Nyen i Nevas mynning, där hans herrgårdar fanns. Brevet till den nyutnämnde generalguvernören i Finland (rättare sagt de tre sydliga länen), Per Brahe d.y., med det lugnande beskedet att den postlinje runt Finska viken han efterlyst nu äntligen skulle bli verklighet, säger om Steinhausen att ”då han nu reser härifrån och till Ingermanland *under vägen* skall beställa om samma postväsende”. Steinhausen hade fått hoppa in som ersättare för vicepostmästaren Olof Jönsson; denne hade fått uppdraget redan ett halvår tidigare, men kom aldrig iväg. Postrullans uppgifter om den sista delsträckan, Nyen – Narva, är ytterst knapphändiga, vilket kan tyda på att Steinhausen inte själv besökte området utan helt enkelt beskrev en befintlig skjuts- och post-rutt.

Andra förhållanden i Sveriges östersjöprovinser

Efter Narva saknades förutsättningar för ett ”helsvenskt postbondesystem”. I Estland och Livland fanns praktiskt taget inga fria bönder. Godsägarna – vare sig de gamla tysk-baltiska eller de nya svenska länsherrarna – ville knappast nöja sig med några dalers avdrag på skatten för att låna ut sina landbönder. Ridderskapen bevakade noga sina rättigheter gentemot det nya svenska herraväldet. Stora arealer hade förlänats åt svenska adelsmän, som snabbt anpassade sig till lokala förhållanden. Provinserna var olika inbördes, men det var mycket mer som skilde dem från det egentliga Sverige.

Det kan här vara skäl att i korthet redogöra för de geografiska begreppen och de politiska förhållandena i 1630-talets Sverige, Ingermanland – Estland – Livland och Karelen. Det egentliga Sverige – ”riket” – omfattade då större delen av dagens Sverige, men Bohuslän, Halland, Skåne, Blekinge, Gotland och Jämtland tillhörde Danmark/Norge. I norr, runt Bottenviken, fanns två svenska län, Västerbotten och Österbotten. Per Brahes finländska generalguvernement

omfattade Åbo län, Nylands och Tavastlands län samt Karelens län, ”svenska Karelen”. Dessa tre län i nuvarande Finland var lika mycket en del av riket som alla övriga län – de hade deltagit i valet av Sveriges konung sedan 1362, de var företrädare på riksdagarna och svensk lag gällde utan undantag.

Sverige med provinser 1662 på svenskt frimärke 1991.

Utanför det egentliga Sveriges område låg ”provinserna”, Sveriges besittningar söder om Finska viken och öster om Östersjön. Öster och söder om riksgränsen från 1323 låg Kexholms län och Ingermanland, som tillfallit Sverige 1617 och som utgjorde den norra delen av ett gammalt novgorodiskt län, den ”votiska femtedelen”; Estland (de tre nordligaste landskapen i nuv. Estland) som frivilligt underkastat sig svenskt herravälde 1561 samt Estlands västligaste landskap Wick med Dagö, som Danmark avträtt 1563-1582; svenska Livland som Sverige erhållit av Polen 1629; och slutligen Ösel som erövrats från Danmark på 1560-talet men som avträdde formellt först 1645. Gränsen mellan guvernementen Estland och Livland gick genom halva det nutida Estland, ungefär från Peipussjöns norra ända till östersjökusten norr om Pernau. Dessa Sveriges nordliga östersjöprovinser gränsade i öster till Ryssland, i söder till hertigdömet Kurland under polsk överhöghet och längst i sydost mot polska Livland. Sveriges södra östersjöprovinser i främst Pommern och Preussen faller utanför ramen för denna uppsats.

På Arvid Mollerus' livlandskarta från 1702 återfinns man många av de poststationer som nämns i postordningarna 1630-1631 och postplakatet 1639. Eesti ajaloo arhiiv.

Vid den tid vi här talar om representerades den svenska statsmakten i guvernementen Livland, Estland, Ingermanland och "ryska Karelen" av en generalguvernör med säte i Riga: 1629-1633 Johan Skytte, 1633-1634 Nils Assersson Mannersköld, 1634-1643 Bengt Bengtsson Oxenstierna. Guvernörer eller ståthållare fanns i Kexholm, Narva och Reval samt i de fyra slottslänen i Ingermanland. I historisk text knippas de två guvernementen Estland och Livland ofta samman som "Svenska Livland", vilket kan verka förvirrande. Distinktionen mellan "svenska" och "ryska" Karelen är sällan helt klar för en nutida läsare.

I provinserna gällde svensk lag bara i begränsad utsträckning och invånarna var inte heller representerade på de svenska riksdagarna. Bondebefolkningen var i praktiken liv egen, också om dess ställning förbättrades något mot slutet av den svenska tiden. Estland och Livland åtnjöt en viss autonomi med egna rådgivande församlingar, lantdagarna, men på dessa var endast ridderskapen, det vill säga den jordägande adeln, företrädd. Den svenske generalguvernörens sits mellan regeringen i Stockholm och ridderskapen, vars privilegier garanterats av konungen, kan inte ha varit alldeles bekväm.

Svenskt och livländskt mynt

1600-talets synnerligen komplicerade penningssystem skulle kräva en egen, mycket lång uppsats. Sambandet mellan de myntsorter som omnämns i de olika postordningarna bör dock förklaras i korthet. I texterna förekommer:

- enkelt rundstycke = öre kopparmynt,
- vitt rundstycke = öre silvermynt (smt), lika med två öre kopparmynt,
- svensk daler kopparmynt (kmt),
- rigamark och groschen.

I Estland och Livland cirkulerade både svenskt, livländskt och estländskt mynt. Den livländska ordensstaten, som omfattade det forna Ostpreussen samt dagens Estland och Lettland, hade haft ett ”nordtyskt” penningssystem: en mark = 16 skilling = 48 vitten = 192 penningar.

I Sverige gällde: en daler kmt = 2 mark smt = 16 öre smt = 32 öre kmt = 48 örtug = 192 penningar. I utrikeshandeln användes internationellt gångbara silverdaler, vars kurs i lokalt mynt varierade. När ordensstaten föll samman under senare hälften av 1500-talet och delades mellan Danmark, Polen och Sverige anpassades penningssystemen till härskarländernas: i Livland först till Polens och senare till Sveriges.

På 1630-talet gällde: en svensk daler kopparmynt = 2 mark smt (svensk eller rigamark) = 8 öre smt = 16 öre kmt eller 16 groschen = 24 örtug eller 24 vitten = 192 penningar. I Reval präglades också mynt, men deras värde hade påverkats av den svenska inflationen i slutet av 1500-talet och en revalmark var värd bara fjärdedelen av en svensk eller livländsk.

Estland – Livland före 1630

Ordenslandet Preussen–Livland–Estland var den östligaste delen av en nordtysk ekonomisk-politisk maktsfär som hade sin glansperiod under 1400-talet. Hansaköpmännen i Reval, Riga, Fellin (Viljandi) och Dorpat hade täta kontakter till sina kolleger runtom i norra

Europa, samtidigt som ordens stormästare och biskopar sände begåvade unga män till universitetet i Mellan- och Sydeuropa. Både hansan och kyrkan hade fungerande postsystem, inrikes och utrikes. För resande fanns ett väl utbyggt nät av gästgiverier och skjutshåll.

Senmedeltida postryttare enligt teckning av Albrecht Dürer. Tyskt frimärke 1990.

Mot slutet av 1400-talet kom Tyska Orden i kläm mellan de expanderande stormakterna Polen-Litauen och Ryssland. Den preussiska delen av ordenslandet kom under polsk överhöghet, men den estländsk-livländska delen bevarade sin självständighet fram till krigen i mitten av 1500-talet, då Estland blev svenskt och Livland polskt. Ordensstaten upplöstes formellt 1561 och de viktigaste samhällsfunktionerna övertogs av ridderskapen. Vid ungefär samma tid hade hansan förlorat sin dominerande ställning i östersjöhandeln. Efter ett senare krig mellan Sverige och Polen 1600-1629 kom sedan större delen av Livland att tillfalla Sverige.

Svenska postens tid

En svensk postmästare, Jacob Becker, hade utnämnts i Riga redan 1625. Hans uppgift torde snarast ha varit densamma som de postmästare vid kanslikollegiet i Stockholm som nämns i dokumenten årtiondena före postförordningen 1636 – att hålla reda på in- och utgående statlig post. Becker förefaller att ha varit en driftig och mångsidig tjänsteman med entreprenörsegenskaper. Han utnämndes 1632 till boktryckare vid det nygrundade universitetet i Dorpat och pub-

licerade samma år en egen postordning. År 1645 är han svensk generalpostmästare för hela Livland och tre år senare får han ta ansvaret för hela postväsendet i de östra provinserna, från Åbo till Riga.

När Johan Skytte utnämndes till generalguvernör över Livland, Estland, Ingermanland och Karelen – med vilket då avsågs Kexholms län, ”ryska Karelen”, inte Karelen län där Per Brahe härskade – ingick i listan över hans uppdrag att organisera ett skjutsväsende och inrätta poststationer. Skytte utfärdade en skjutsordning den 20 december 1630 – det estländska ridderskapet hänvisade till sina privilegier och svarade den 5 mars 1631 med en egen postordning. Man

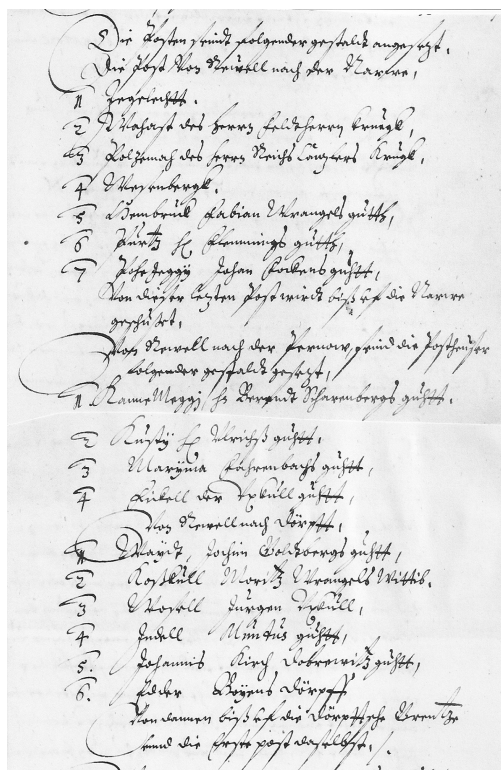
ligt sträckans längd. Med privat post ville man inte befatta sig. I Livland, som var erövrat område, var ridderskapet mer medgörligt. Här infördes en kurirtjänst för främst statlig post som använde de existerande skjutshållen. Den 28 september 1631 publicerade Skytte liknande skjutsordningar för Ingermanland och Kexholms län.

Tydiligen fungerade inte postgången som avsett. Redan i mars 1632 föreslog Skytte en omorganisering av skjuts- och postväsendet i Estland och Livland, och bara en månad senare kom han med ett nytt förslag – att arrendera ut hela verksamheten åt en privat företagare, men något avtal kom aldrig till stånd. Den 26 september 1632 publicerade den tidigare nämnde Jacob Becker en egen postordning med taxa i rigamark och beräknade transittider till orter i stort sett hela Europa, men bara en linje i ”hemlandet”: Riga – Reval. Becker kallar sig nu ”av Sveriges konung tillförordnad postmästare i Livland och Preussen”.

Den ”beckerska posten” var nog snarast ett privat företag vid sidan av hans ställning som postmästare i Riga. Beckers tjänster utnyttjades främst av handelsmännen i staden; den svenska statsposten fördes av ridderskapens kurirer. Det är inte bekant om Becker använde egna kurirer på rutten till Reval, på rutterna till kontinenten var det nog den taxiska posten som förde breven vidare. För de närmast följande åren är uppgifterna sparsamma, vilket kan tolkas som att man funnit en kompromisslösning som tillfredsställde både centralmakten och ridderskapen.

Postförordningen 1638 och postplakatet 1639

Steinhausens rapport och postförordningen av den 6 september 1638 förändrade läget. Nu fastställdes en posttaxa för brev från Stockholm fram till Narva, och mellanliggande orter. Posten skulle också avgå på bestämda tider, uppdraget om ”hwad dagh och tima the til hwar Stadh men erkannerligen hijt på Stockholm ankomma och så igen at affgå färdige wara skole” hade givits åt

Detalj ur Reval-ridderskapets postordning 1631, de tre postrutterna. Eesti ajaloo arhiiv.

åtog sig nog att föra ”kunglig” post på tre rutter: från Reval till Dorpat, Narva och Pernau med postbytesställen på gästgiverierna, men den statliga posten, som dittills befordrats gratis, belades nu med avgifter en-

Post-Ordnung/

Was massen hinfüro in der Weitberümbten Römigl: See- und Handel-Stadt Riga in Lieffland die Ordinari Posten sollen auß getwisse Tage und Stunden abgefertiget und hinfiederumb erwartet werden. Neben angehangen Brief-Zeit und Tage der Reisenden jedes Orts, darnach sich ein jeder mied wissen zu richten. Ausgangen

Durch der Königl: Mayest: zu Schweden/ 2c. verordneten Post-Meister durch Lieffland und Preussen Jacob Beckers.

Abgehende Posten auß Ri- ga	Tag.	Stunde Zeit.	Ankommende Posten	Abgehende Posten auß Ri- ga	Tag.	Stunde Zeit.	Ankommende Posten.
Wolmar	1	2 U.	Mars.	Narva	10	2 U.	Mars.
Wolburg	31	7 U.		Wolmar	11	3 U.	
Epsham	41	7 U.		Wolburg	12	3 U.	
Wemel	5	1 U.		Wolmar	13	3 U.	
Königsberg	9	1 U.		Wolburg	14	3 U.	
Elbing	12	1 U.		Wolmar	15	3 U.	
Warminburg	12 1/2	1 U.		Wolburg	16	3 U.	
Danzig	14	1 U.		Wolmar	17	3 U.	
Lawenburg	15 1/2	1 U.		Wolburg	18	3 U.	
Stolpe	17	2 U.		Wolmar	19	3 U.	
Rößlin	19	2 U.		Wolburg	20	3 U.	
Stargard	20	3 U.		Wolmar	21	3 U.	
Stettin	21	3 U.		Wolburg	22	3 U.	
Wermünde	22	3 U.		Wolmar	23	3 U.	
Andam	23	3 U.		Wolburg	24	3 U.	
Christiansburg	23 1/2	4 U.		Wolmar	25	3 U.	
Freitag	24	4 U.		Wolburg	26	3 U.	
precise umb 9. Uhr	25	4 U.		Wolmar	27	3 U.	
Mittag.	26	4 U.		Wolburg	28	3 U.	
Hamburg	29 1/2	4 U.		Wolmar	29	3 U.	
Lüneburg	29 1/2	4 U.		Wolburg	30	3 U.	
Magdeburg	31	5 U.		Wolmar	31	3 U.	
Carlsben	31	5 U.		Wolburg	32	3 U.	
Braunschweig	31	5 U.		Wolmar	33	3 U.	
Köthen	31	5 U.		Wolburg	34	3 U.	
Staden	31 1/2	5 U.		Wolmar	35	3 U.	
Bremen	34 1/2	5 U.		Wolburg	36	3 U.	
Ruppendagen	38	12 U.		Wolmar	37	3 U.	
Amsterdam	35	5 U.		Wolburg	38	3 U.	
Montag	21	2 U.		Wolmar	10	2 U.	
Wolmar	3	1 U.		Wolburg	11	3 U.	
Wolburg	4	1 U.		Wolmar	12	3 U.	
Danzig	5	1 U.		Wolburg	13	3 U.	
Darmst	6	1 U.		Wolmar	14	3 U.	
Arnsberg/Ostf	7	1 U.		Wolburg	15	3 U.	
Kassel	7	1 U.		Wolmar	16	3 U.	
Wolmar	17	1 U.		Wolburg	17	3 U.	
Wolburg	18	1 U.		Wolmar	18	3 U.	
Wolmar	19	1 U.		Wolburg	19	3 U.	
Wolburg	20	1 U.		Wolmar	20	3 U.	
Wolmar	21	1 U.		Wolburg	21	3 U.	
Wolburg	22	1 U.		Wolmar	22	3 U.	
Wolmar	23	1 U.		Wolburg	23	3 U.	

Es wird auch einm seligen fund geben/ so die solche dinge lieblich thut/ das er zu jeder zeit die Ordinari Couranten sampt den wöchentlichen Ansen alhier im Posthause/ oder ein geringes zu kauf haben kan/ daran dann diefer Etade-vorzug allen Kauf-
leuten viel getug und gunstigen von nöthen.

NB. Wann ein Brief dier ist als ein einfacher/ also das er zwep oder mehr Loth wiegt/ so sol von jedem Loth der weiß nach
sonders nach dem Loth bezahlt werden.

Weg nun an obelimpfer Oter zu schreiben beliben wird/ den selbe wol unbeschwert an obgemelte Tage und Stunden sein
Briefe in das vordere Posthauß beyzeiten zu schicken oder zu bringen bedacht sein. Actum Dorpat den 22. Septemb.

Gedruckt zu Dorpat in Rußland/ durch Jacob Beckers/ im Jahr 16 32.

Es wird auch einen festlichen Fund gehalten, so diese löbliche Dinge klären thut, daß er zu jeder Zeit die Ordinari Couranten famp-
den wochentlichen Zeiten alhier im Posthause/ umb ein geringes zu auff haben kan/ daran dann dieser Stadtverorauß allen Kauf-
leuten viel gelien/ und zuwissen von nöthen.
NB. Wann ein Brieff dier ist als ein einfacher/ also daß er nur oder mehr Loth wieget/ so sol von jedem Loth der weite nach
besonder nach dem Lort bezahlt werden.
NB. Was von an abgeschickte Briefe zu schreiben belieben wird/ denselbe wol unterschwert an abgemelte Tage und Stunden sein
Briefe in das verordnete Posthaus zu setzen zu schaden oder zu kungen bedacht seyn. Actum Dorpat den 22. Septemb.
Geschrieben zu Dorpat in Lieffland/ durch Jacob Beckers/ im Jahr 1632.

Jacob Beckers postordning 1632. Kungliga biblioteket.

Steinhausen. Ridderskapens post i Estland och Livland som gick via skjutshällen hade gått enligt behov, inte på bestämda tider. För att den svenska posten – statlig såväl som privat – skulle gå vidare till städerna i Estland och Livland var en samordning nödvändig. Denna kom genom ett skjuts- och postplakat, som publicerades i Riga den 18 mars 1639 av generalguvernören Bengt Oxenstierna.

Plakatet specificerar tre rutter utgående från Dorpat – där Jacob Becker då var stationerad – och anknyter till den svenska posten i Narva: ”veckoposten från Narva skall avresa dagen efter postbudets ankomst från

Stockholm”. Ordningen nämner också postförvaltaren i Narva, ”en Ignatius benämnd”, dvs. den Ignat Simonsson som hade utnämnts av guvernören i Narva den 11 oktober 1638. Nu fanns det svenska postmästare i Dorpat, Narva och Riga – däremot inte i Reval. Ridderskapet i Estland vägrade helt att befatta sig med den svenska posten; kurirerna från och till Dorpat och Riga fick ta sig fram på egen hand. Först 1643 fick Reval en svensk postmästare och kunde inordnas i ett sammanhängande svenskt system av postrutter med fastställda tidtabeller. De följande åren, senast 1645-1646, utnämndes postmästare eller postförvaltare också i Wesenberg

(Rakvere), Pernau och Arensburg (Kuresaare).

Skillnaden mellan "svensk" och "kontinental" post kvarstod och blev bestående – i det egentliga Sverige baserades postbefordringen på postbönder och deras drängar, i "provinserna" på ridande postiljoner som utnyttjade nätverket av skjutshåll. Beräkningsgrunderna för brevtaxorna var också olika: Stockholm publicerade en brevtaxa fram till Narva, som först 1643 utsträcktes till Reval, Pernau, Dorpat och Riga; enligt Oxenstiernas livländska postordning skulle ett brev om ett halvark från Dorpat till Narva eller Riga betalas med ett rundstycke eller riga-groschen, ett brev om ett helark med två rundstycken och så vidare. Någon taxa till Reval nämns inte, vilket kan vara ett slarvfel eller bero på den ovan nämnda konflikten med det estländska

ridderskapet. Oxenstierna föreskriver också hur skjutshållen skulle finansieras: jordägarna ålades en årlig avgift till statskassan om en daler kmt för varje hake land (cirka 10 hektar); skjutshållens ägare ersattes årligen ur statskassan med sextio daler kmt för varje häst han tillhandahöll.

En sjöpostlinje över Finska viken, mellan Nyland och Reval, ingick i Steinhausens uppdrag sommaren 1638, men förverkligades först några år senare. Postförvaltaren i Helsingfors erhöll dock dubbelt arvode eftersom han ansvarade för två postrutter! Det är känt att sjöpostrutten diskuterades 1641 – speciellt i Riga var man intresserad, åtminstone i teorin erbjöd den en snabbare postgång än landvägen via Nyen och Narva. Med någon grad av säkerhet kan antas att sjöpostlinjen fungerade regelbundet vid mitten av 1640-talet, trafikerad av nyländska

Edict Oxenstiern Freyherr zu Lefebholm und Soderboö/
Herr zu Rappin. Der Königl. Majest. vnd der Kron Schweden ReichsStallmeister/ vnd der
Fürstenthumben Pless vnd Ingermanland General Gouverneur.

Hue hieut allen vnd jedn dieses Landes Eingeseffenen zu wissen. Nachdem die idgliche Erfahrung bezeuget/das der vorhin im Lande publicirten Post- und Schütz Ordnung zuwider allerhand dissolucieren Beschwer und Mißbräuch/ Insonderheit aber in Zuthaltung der Schütz Pferde groß Unleichheit unter den Einwohnern eingetruffen. Dagegen nicht weniger befandlich/das zu beförderung allgemeinen bestans ein recht beständige ordentliche beschel und auffrichtung der Posten und Schützen in diesem Lande nöthmörig. Vß hat man vorig hier von auffgesetzter Ordinance auff newe fleißig übersehen/die selbe/so viel die nöthwendige abschaffung der bißher verpfaßten vnschicklichen incommodieren vnd Wangeln erfordert corrigieren vnd ändern vnd zu mähmlichen Nachrich folgenden gestalt publiciren wollen.

1. Sollen auff den Straffen von Dörpt nach Riga/Reval vnd Narve gewisse taugliche Postpferde in denen hieuten gesetzten Stadollen von den Einhabern der selben gehalten werden.

2. Zu besserer forsetzung vnd unterhaltung dieser Post- und Schütz Ordnung sollen alle vnd jede Eingeseffene von einem jeglichen revidierten Haden Jährlichen einen Thaler Schwedisch Kupfermünze oder 60. Pfundt silberner Münze an den Königl. ReichsKammer vnd zwar zugleich bey einlieferung der Sease einsehbar auffsetzen vnd erlegen.

3. Von diesen Schützgebern sollen dem Possitzer einer jeden Stadolla für ein jegliches Pferd Jährlichen 60. Thaler Schwedisch Kupfermünze oder 60. Thaler Silbermünze auß der Königl. ReichsKammer richtig bezahlet werden.

4. Die Stadollen von Dörpt nach Riga/Reval vnd Narve seind diese:

1. Ringen H. Claß Flemmings	4	1. Brangels Krug	3
2. Wlaters Kubbias	4	2. Voderst Goldsch	3
3. Wals in H. Brangels Krug	3	3. Kostulke H. Hinrich Flemmings	4
4. Hövels Krug S. Excell. H. ReichsCansl.	5 1/2	4. Wille sollen biß auff fernere Ordre 4. Pferde gehalten werden den Winter über biß Wichtes.	4
5. Oder den Winter biß zum Freybarren vntz.		5. Rodenhoff Johan Rodens	3
6. Wolmar H. ReichsCancellarij	1 1/2	6. Narve	0
7. Ramm Stallmeister H. ReichsCancellarij	1 1/2	7. Wilda auch 1. Pferde gehalten werden.	0
8. Draßl St. Alpendelschen Krug	1 1/2		
9. Großen Krug Ludwig Grafen	4		
10. In die Föhre der Krau Hiltenschen	1 1/2		
11. Narve Mühlen H. Wächtermeyers	1 1/2		
12. Riga allda auch 1. Pferde unterhalten werden sollen	1 1/2		

5. In einer jeden Stadolla von Dörpt nach Riga/Reval vnd Narve sollen 2. Pferde gehalten werden.

6. Vnd sol von Dörpt nach Riga vnd Narve eine ordinari wöchentliche Post bestellet vnd dieselbe außhalb der Zehnung ohne Entgelt frey Geschüßet werden.

7. Diese Post sol wöchentlich des Sonntags Nachmittage von Dörpt abreisen vnd des Freytags frühe zu Riga antommen/drauff des folgenden Sonntags Nachmittage von dar nach weiter vnd des Freytags frühe wider zu Dörpt seyn.

8. Gleicher gestalt sol eine wöchentliche Post von der Narve allerege dem negstfolgenden Tag/n. hndem der Bothe von Stockholm allda anlangen/nach der Dörpt abreisen/sich alda einen Tag außruhen vnd den andern widerumb nach der Narve begeben.

9. Alle vnd jede Briefe sollen zu Dörpt bey dem alda verordneten Postmeister/zu Riga bey dem Schützboogt/zu Narve bey einem Igoacius gemandt/ein vnd abgegeben werden.

10. Von einem jeglichen Briefe der nicht mit einem gewissen Zeichen in inen oder der herten Gouverneur Cambragen/oder sonst in der Königl. ReichsKammer signiere, sol ein jeder von Dörpt nach Riga oder Narve für 1. Bog 1. Rundstuck oder Groschen für 1. ganzen Bog 2. Rundstuck oder Groschen für 1. Bog 2. Rundstuck oder Groschen/ vnd also fort proportionabiliter dem Postmeister zu bezahlen schuldig seyn.

11. Außschuß dieser Ordinar Post sollen alle andere wie auch die Königl. Curire, so auffm Reich oder Teutschland auch von mir oder sonst von den Herrn Gouverneuren vnd Stadthaltern extraordinari abgefertiget/ dem Stadollmeister für ein Pferd vor jeglicher Meile 4. wisse Rundstuck oder 2. Groschen zu zahlen schuldig seyn.

12. Es sol niemands ohne inen/der Herr Gouverneur oder Stadthaltern Daff sich der Post zu gebrauchen erlaubt seyn/wie auch alle auffm Reich oder Teutschland ankommende Curire zu forderst bey den H. Gouverneuren oder Stadthaltern mit vorzeigung ihrer Paff sich anzuwenden verpflichtet seyn sollen.

13. Durch solch hoher willkührlicher Straffschick keiner vnterschen eines Postpferdes wider/dann sich eine Post erfretet/wie dann auch alle jenigen/ welche ober ge bißhe ein Pferd überreiten würden gehalten nach mit Zahlung des Pferdes oder sonst arbitrar abgefertigt werden sollen.

14. Es sol ein General Postmeister bestellet werden/ welcher ordinari zu Dörpt wohnen/ vnd seiner Instruction zu folge auff alle Postvesten/wie auch allerege vnd flege fleißig auff sich haben vnd die Verbrechen durch den Advocatum Kici zur gebührenden Straff vor Recht ziehen sol.

In Wundt habe ich dieses mit eigener Hand vnd fürgeredtem Insegl befräffiget. Datum Riga den 18. Martij Anno 1639.

Bengt Oxenstiern.

Locus sigilli.

Bengt Oxenstiernas postplakat 1639. Riksarkivet.

postbönder på Porkala udd och estländska på Nargö (Naissaar) eller Ulfso (Aegna) utanför Reval. Ett manuskript av hittills okänd proveniens – se följande stycke – beskriver en postlinje Stockholm – Helsingfors – Reval – Pernau – Riga, för vilken en fungerande sjöpostlinje över Finska viken skulle vara en förutsättning.

"Femte och sjunde post"

I en uppsats av Elmar Ojaste i *Eesti Filatelisk* nr. 32, 1988, avbildas ett avsnitt ur ett intressant manuskript, som anger portosatser och avstånd från Stockholm för en "femte" och en "sjunde" post, vardera med avgång från Stockholm fredagar kl. 16. Miltalen i manuskriptet följer troget Steinhausens postrulla – 171½ mil från Stockholm till Narva – vilket tyder på att författaren haft denna som förlaga och att det är skrivet kort tid efter Steinhausens resa sommaren 1638. Manuskriptets miltal beaktar t.ex. inte att postvägen mellan Viborg och Nyen rätades ut på 1640-talet

och kom att följa Karelska näsets västsida i stället för att gå den betydligt längre vägen via Kexholm vid Ladoga.

Manuskriptets "femte post" skulle gå till Dorpat via Nyen och Narva, dess "sjunde post" till Riga via Helsingfors, Reval och Pernau. Ingen av posttaxorna 1643, 1645 eller 1668 nämner någon "sjätte" eller "sjunde" post, postlinjerna är de samma fem i alla tre posttaxor:

1. Stockholm – Markaryd
(1668 Helsingborg) – Hamburg
2. Stockholm – Örebro – Göteborg
3. Stockholm – Kopparberget/Falun
4. Stockholm – Torneå – Vasa – Åbo
5. Stockholm – Åbo – Helsingfors – Nyen – Reval/Dorpat/Riga

Portosatserna i posttaxan 1643 är desamma som i manuskriptet, utom att brev till Riga kostar två öre mer i taxan. Manuskriptet är uppenbarligen en förlaga till posttaxan, men man har slagit samman manuskriptets femte och sjunde linje – dessa

<i>Femte Posten</i> <i>Von Stockholm</i> <i>W Dorpat</i> <i>W Riga</i> <i>Wittenberg</i> <i>Wittenberg</i> <i>Wittenberg</i> <i>Wittenberg</i> <i>Wittenberg</i> <i>Wittenberg</i> <i>Wittenberg</i> <i>Wittenberg</i>		<i>Sjunde Posten</i> <i>Von Stockholm</i> <i>W Riga</i> <i>Wittenberg</i> <i>Wittenberg</i> <i>Wittenberg</i> <i>Wittenberg</i> <i>Wittenberg</i> <i>Wittenberg</i> <i>Wittenberg</i> <i>Wittenberg</i>	
<i>Von Stockholm</i>	<i>Åbo</i>	<i>Von Stockholm</i>	<i>Åbo</i>
	<i>Helsingfors</i>		<i>Helsingfors</i>
	<i>Burgo</i>		<i>Burgo</i>
	<i>Wiburg</i>		<i>Wiburg</i>
	<i>Kexholm</i>		<i>Kexholm</i>
	<i>Nya</i>		<i>Nya</i>
	<i>Narva</i>		<i>Narva</i>
	<i>Dorpat</i>		<i>Dorpat</i>
<i>Von Åbo</i>	<i>Helsingfors</i>	<i>Von Åbo</i>	<i>Helsingfors</i>
	<i>Burgo</i>		<i>Burgo</i>
	<i>Wiburg</i>		<i>Wiburg</i>
	<i>Kexholm</i>		<i>Kexholm</i>
	<i>Nya</i>		<i>Nya</i>
	<i>Narva</i>		<i>Narva</i>
	<i>Dorpat</i>		<i>Dorpat</i>
<i>Von Helsingfors</i>	<i>Burgo</i>	<i>Von Helsingfors</i>	<i>Burgo</i>
	<i>Wiburg</i>		<i>Wiburg</i>
	<i>Kexholm</i>		<i>Kexholm</i>
	<i>Nya</i>		<i>Nya</i>
	<i>Narva</i>		<i>Narva</i>
	<i>Dorpat</i>		<i>Dorpat</i>
<i>Von Burgo</i>	<i>Wiburg</i>	<i>Von Burgo</i>	<i>Wiburg</i>
	<i>Kexholm</i>		<i>Kexholm</i>
	<i>Nya</i>		<i>Nya</i>
	<i>Narva</i>		<i>Narva</i>
	<i>Dorpat</i>		<i>Dorpat</i>
<i>Von Riga</i>	<i>Wiburg</i>	<i>Von Riga</i>	<i>Wiburg</i>
	<i>Kexholm</i>		<i>Kexholm</i>
	<i>Nya</i>		<i>Nya</i>
	<i>Narva</i>		<i>Narva</i>
	<i>Dorpat</i>		<i>Dorpat</i>

Dokumentfragment – utkast till posttaxa för en femte och en sjunde postlinje till Dorpat resp. Riga. *Eesti Filatelisk* 32, 1988.

skulle ju också avgå samtidigt från Stockholm. Det har inte gått att fastställa dokumentets proveniens, eller i vilket arkiv det kan tänkas befinna sig; inte heller om det ursprungligen beskrivit fler postlinjer än dessa två. Det har rätt säkert författats mellan hösten 1638, då Steinhausen avlade sin rapport, och årsskiftet 1642/43, då den nya posttaxan publicerades.

Manuskriptet är på tyska; överskriften lyder "Fünfte (Siebende) Post von Stockhollmb uff Dorpt (Riga) undt zwischen ligende Stetten, gehet alle Freytag nachmittag umb 4 Uhren Präciss". Stavningen av de pyrdligt textade ortnamnen antyder att författaren var mindre förtrogen med svenska ortnamn än med de tyska i Estland och Livland – "Hellsignforst", "Burgo", "Wiburg".

En intressant detalj i dokumentet är att författaren tänker sig ett postkontor på en ort som inte återfinns i någon senare svensk posttaxa: Lemsal (Limbazi) mellan Pernau och Riga, men vid sidan av den direkta vägen längs kusten. Lemsal, som på medeltiden varit en betydande ort och hansastad, hade knappast mer än en handfull invånare då dokumentet skrevs.

Dubbla taxor?

Posttaxorna 1643, 1645 och 1668 har specificerade portosatser fram till (och från) Reval, Pernau, Dorpat och Riga. Portosatserna var graderade enligt vikt och transportsträcka. I den mån Oxenstiernas postplakat från 1639 ännu gällde, hade Livland däremot ett vikt-baserat enhetsporto oavsett transportsträcka: för ett enkelt brev om ett halvark från Riga till Dorpat eller Narva erlades en riga-groschen eller ett öre kopparmynt. Först 1692/93 publicerades individuella taxor för alla postkontor i riket; innan dess hade postförvaltarna haft rätt stor frihet att bestämma brevtaxan till andra orter än Stockholm. Allmänna regler gavs, till exempel i posttaxan 1668:

"The Breff som skickas emellan the andre Städerna i Rijket / betales ifrån then Staden the affgåå til näste Stadh / fast thet icke wore öfwer Een eller Twå Mijhl / för ett enkelt Breff eller Lodh Ett Öre Sölfwermynt / men ligger näste Stadh öfwer 10. Mijhl therifrån / så betales för ett enkelt Breff eller Lodh 2. Öre Silfwermynt / ock så proportionaliter til andre Städter efter föregående Taxa."

Postvägen Stockholm-Narva 1638 (streckad) och postvägarna i Estland och svenska Livland (heldragna) vid mitten av 1600-talet.

Skulle nu postförvaltaren i Narva begära fyra öre silvermynt för ett ”enkelt” brev till Riga (1643 års Stockholmstaxa) eller ett öre kopparmynt enligt Riga-plakatet 1639? Ifall portot fastställdes enligt sträckan – gällde då upplandsmil à 10,7 kilometer eller livländska mil à 7,5?

Postvägarna på 1600-talet

Steinhausens ”Postrulla” är föredömligt noggrann fram till Narva. Socknen, byn, ibland till och med den enskilda gården anges för varje namngiven postbonde. Postordningarna i Estland och Livland anger ofta, men inte alltid, orten där gästgiveriet/skjutshållet eller herrgården var belägen. Bara det livländska postplakatet anger de inbördes avstånden.

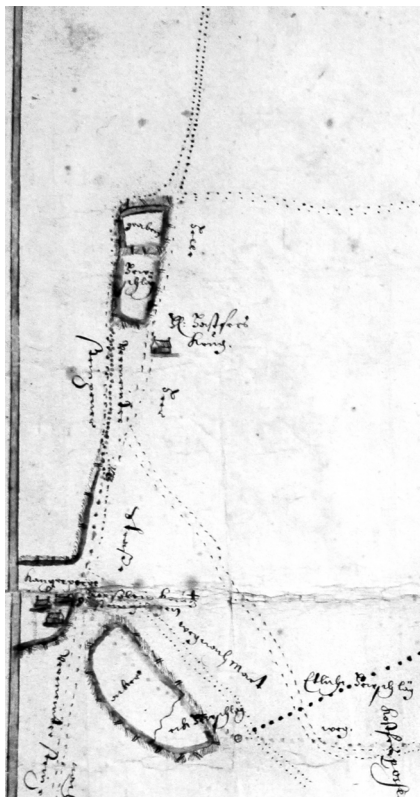
I det följande beskrivs de ”svenska” postvägarna genom Estland och Livland som de framgår ur de tidigaste dokumenten: Skytteskjuts- och postordning 1630, det estländska ridderskapets postordning 1631 och Oxenstiernas plakat 1639. Stavningen av ortnamnen resp. gästgiverierna är de ursprungliga dokumentens, nutida namn anges inom parentes. Postvägarna följs här som en fortsättning på Steinhausens postrulla, dvs. utgående från Narva. De nutida vägar som närmast följer 1600-talets postväg presenteras i korthet efter varje avsnitt; ortnamnen är de nutida.

A. Narva – Reval

Den första tiden gick all post till och från Dorpat och Pernau via Reval, på de postvägar som föreskrivits av det estländska ridderskapet. I Reval hanterades posten uppenbarligen av någon tjänsteman på guvernörens kansli. En postmästare i Reval, Bertil Benzendorff, nämns först 1643.

Narfwe (Narva)

1. Pohejeggij (Pühajõe) Johan Fockens guhtt. ”Guhtt” betyder gods, herrgård. Orten omnämns senare som Fockenhof, och har gett namnet åt det nutida samhället Voka.
2. Purtz (Purtse) H. Flemmings guhtt.

Ett stycke av vägen Narva-Reval vid Jöelähtme, ca. 3 dåtida mil öster om Reval. ”KI(ein) Hastfers Krug” är markerad vid vägen. Detalj ur lantmätarkarta 1654, kartans norr är till vänster. Postmuseum.

3. Lembruck (?) Fabian Wrangels guhtt. Vid en bro över ån Kunda, nära de nuv. byarna Jäätna och Kohala.
 4. Wesenberg (Rakvere).
 5. Polzemah (Pressi, nära Vatu) des Herrn Reichs Länzlers krugk. ”Krugk” betyder krog, gästgiveri.
 6. Wahast (Vahastu, nära Kuusalu) des Herrn Feldtherm Krugk.
 7. Jegelecht (Jöelähtme) Här fanns en ”Hastfers krog” vid huvudvägen mot Reval.
- Rewell (Reval)**

Europaväg 20 från Narva till Tallinn via Rakvere följer på ett ungefär 1600-talets postväg, men är betydligt utträdad. De äldsta vägarna gick närmare kusten, och ett äldre vägnät är bevarat norr om E20.

B. Reval – Pernau – Riga/Arensburg

Rådhuset i Reval såg nog 1600-talets postbud passera. Estniskt frimärke 2004.

Rewell (Reval)

1. Kannermeggi (Kanama, mellan Saku och Saue) Berendt Scharnebergs guhtt.
2. Kustij (Kustja, nära Kernu) H. Wrichss guhtt.
3. Marijma (Märjamaa) Fahrenbachs guhtt.
4. Fickell (Vigala) der Vykull guhtt.

Efter Vigala korsades gränsen till det livländska guvernementet, poststationen på den livländska sidan var troligen Hallik (Halinga, Pärnu Jaagupi).

Pernow (Pernau)

Från Pernau gick en sidolinje till Arensburg (Kuressaare) på Ösel (Saaremaa). Mellanstationerna är inte kända; troligen åtminstone Fickell (Vigala), Werder (Virtsu) och Orrisar (Orissaare).

Efter Riga och Reval var Pernau den viktigaste sjöfartsstaden på östra sidan av Östersjön. Estniskt frimärke 1939.

Postvägen från Pernau vidare till Riga gick längs kusten, via Tackerort (Tahkuranna), Gutmannsbach (Häädemeeste), Heynasch (Ainazi/Heinaste), Salis (Salacgriva).

Europaväg 67, estnisk riksväg 4 respektive lettisk riksväg A1, följer den gamla postvägens sträckning hela vägen från Tallinn till Riga. Närmare kusten, väster om huvudvägen, finns flera bevarade delsträckor av en äldre väg. Från Lilaste fram till

Rigas norra förorter följer järnvägen en alternativ sträckning av postvägen; bilvägen är avbruten på flera ställen.

C. Reval – Dorpat

Rewell (Reval)

1. Waijdt (Vaida, SO från Reval) Jochim Boldtbergs guhtt.
2. Kosskull (Kose) Moritz Wrangels Wittib.
3. Wosell (Voose, mellan Kose och Tapa) Jurgen Vykull.
4. Indell (Jäneda) Muntus guhtt.
5. Johannis Kirch (Järva-Jaani) Dobrewitz guhtt.
6. Edder (Liigvalla?) Boijens dörpftt. "Dörpftt" skall tolkas som "by", inte som Dorpat.
7. Von dannen biss auf die Dörpttsche Grentze...", nu var man utanför det estländska ridderskapets territorium. Postbyteställena på den livländska sidan kan följas på Oxenstiernas postplakat.
8. OberPahlen (Pölsamaa) H. FeldMarschalls Wrangeln.
9. Nabbast (Nava) H Taubens.

Dörpt. Stavningen av både ort- och personnamn vacklar: Derpt/Derppt, Dörpt/Dörptt.

I Dorpat grundades det andra universitetet i det svenska riket 1632. Estniskt frimärke 2002.

Vägen kan följas, åtminstone på ett ungefär: Europaväg 263/riksväg 2 från Tallinn till Kose, därifrån österut på småvägar till Voose och mot sydost till Järva-Jaani. Efter Järva-Jaani får man söka sig söderut på småvägar till Pölsamaa, varifrån väg 39 följer postvägens sträckning fram till Tartu.

Oxenstiernas postplakat beskriver en kortare, direkt väg från Narva till Dorpat:

D. Narva – Dorpat

Narfwe (Narva)

1b. Fockenhoff (Voka, se ovan) Johan Fockens, 13 Meil.

2b. Losskulle (Lohusuu, vid Peipsi) H. Hinrich Flemings, 4 Meil.

3b. Podefest (Paadevest, nära Torma?) Tolckss, 4 Meil.

4b. Wrangels Krug, 3 Meil. Krogen låg troligen i eller nära byn St Mariæ Magdalenæ (Maarja). Det fanns många Wrangel och Wrangels krog i Baltikum!

Derptt (Dorpat)

Europaväg 20 följer postvägens sträckning till Jöhvi, därifrån E264/riksväg 3 fram till Tartu – eller ända till Riga.

Avståndsangivelserna i det ovan nämnda manuskriptets ”femte post” antyder att posten redan då gick via Wesenberg. Senast 1645/46 gick all (landväga) post till Reval och Dorpat via Wesenberg, postvägen Narva – Reval förändrades inte.

I Wesenberg infördes lybsk stadsrätt redan på 1300-talet.

E. Wesenberg – Dorpat – Riga

Wesenberg

1. Klein St Marien (Väike-Maarja).

2. Troligen Kerro (Koeru), eller i närheten. I Koeru dokumenterades 1959-1960 ett skjuthåll som fungerat åtminstone sedan 1601.

3. Waimastfer (Vaimastvere).

4. Kersel (Kaarepere)/St Bartolomäi (Palamuse).

5. Eks (Äksi).

Dorpat

6. Ringen (Rõngu) H. Class Flemmings, 6 Meil.

7. Platers Kubbias (Latre, NO från Valga/

I Koeru, invid postvägen mellan Reval och Dorpat, dokumenterade arkeologer 1959-1960 en krog som fungerat som skjuthåll åtminstone sedan 1601. I bakgrunden bykyrkan på andra sidan landsvägen. Eesti ajaloo arhiiv.

Valka), 4 Meil. Av namnet att döma en krog invid en bro över ån Laatre; krogen låg troligen i byn Teilitz (Tölliste).

8. Walck (Valga/Valka) H. Wrangels Krug, 3 Meil.

9. Hövels Krug (?) H. Excell. H. ReichsCantz, 5½ Meil. Andra källor skriver ”Hünelss” resp. ”Hönel”, ovisst var den var belägen; alternativt skulle byte av posthästar vintertid ske hos ”frey Bauren Brentz” i eller nära Stackeln (Strenci) – här stöter vi på något så ovanligt som en fri livländsk bonde!

10. Wolmar (Valmiera) H. ReichsCantzellarij, 3½ Meil.

11. Zum Stallmeister H. ReichsCantzellarij,

”Hilchen Fehr” – fru Hilkes färja över floden Gauja nordost om Riga. Krigsarkivet 403.32.081.

3½ Meil. Lenzenhof (Lenci), mellan Rubene och Stalbe.

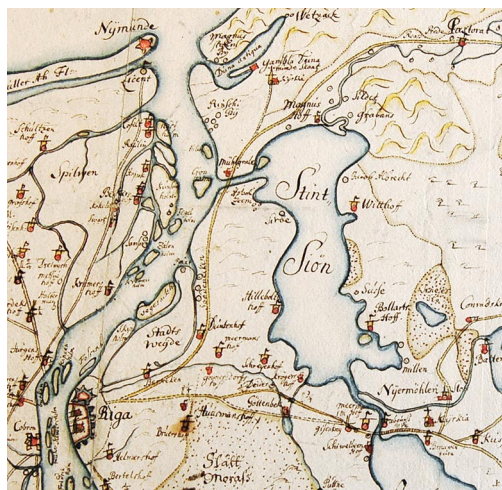
12. Brassel (?) Fr. Alpendelschen Krug, 3½ Meil. Enligt en annan källa "Fraw Selberlendschen Brassel Krug" i Roop (Straupe).

13. GrafenKrug Ludwig Grafens, 4 Meil. Platsen nämns i andra källor som Engelhardtshof (Engelartas) och låg troligen nära byn Treiden (Turaida).

14. An die Fähre der Fraw Hilkenischen, 3 Meil. Färjan gick över floden Aa (Gauja), ungefär vid den nutida byn Krustini.

15. Newer-Mühlen (Bukulti, NO om Riga) H. Wachtmeisters, 2½ Meil. Vid Wachtmeisters krog möttes vägarna från Dorpat och Pernau.

Riga

Postens vägar i Riga. Posten från Dorpat kom via Neumühlen ("Nijermöhlen" t. h. på kartan),

posten från Pernau antingen samma väg eller längs kusten uppe på kartan. Kartans norr är till höger.

Krigsarkivet 403.32.081.

Om en nutida resenär väljer att följa Europaväg 264 – riksväg 3 i Estland, riksväg A3 i Lettland – från Tartu till Riga, finner han de flesta av de orter som postplakatet nämner rätt vid landsvägen: Rõngu, Tõlliste, Valga, Strenci, Valmiera, Straupe, Bukulti. Där riksväg A3 ansluter till E77/A2 fanns en gång Hilkes/Hilsches färja över Gauja, och när E77 möter E67 från Pärnu och Tallinn två och en halv mil senare är man helt nära det sista postbytestället före Riga: herr Wachtmeisters krog i Neuermühlen, dagens Bukulti.

Riga var den största staden i det svenska riket. Rigasilhuett från söder på lettiskt frimärke 1928.

F. Övriga postlinjer

En tvärgående linje mellan Dorpat och Pernau öppnades senare under 1600-talet:

Dorpat

1. Ringen
2. Helme
3. Karksi
4. Abja
5. Valtvedi
6. Vanamõisa
7. Lodja
8. Surju

Pernau

Här är postvägen lätt att följa. Europaväg 264 ett stycke förbi Rõngu, väg 73 till Tõrva, riksväg 6 fram till Pärnu.

En postlinje från Dorpat mot sydost till den ryska gränsen fungerade åtminstone tidvis. Linjen gick via Kuuste, Karilatsi, Põlgaste, Uus-Kasariitsa och Vastseliina mot Petseri/Petschora. Vägen kan följas idag: väg 61 från Tartu till Võru, Europaväg 263/ riksväg 2 till den nuvarande riksgränsen – som här är nästan exakt densamma som svenska Livlands gräns mot Ryssland 1629-1721.

Teori och praktik

Postförordningen 1636 stadgar entydigt att "wisse och ordinarie Poster" skall inrättas "uthi alle Provincier uthi hela vårt Rijke", men den enda transportmetod som beskrivs i förordningen är den med postbönder och dessas löpande postdrängar. Efter generalguvernör Skyttes kontroverser med de estniska och livländska ridderskapen i början av 1630-talet borde det ha varit bekant att

förhållandena i Östersjöprovinserna var anorlunda och krävde andra lösningar.

Postbondeavtalen 1638 för Kexholms län och Ingermanland var i princip likalydande som de svenska, med ett undantag: befrielse från utskrivning till krigstjänst beviljades inte i dessa gränsområden. Här gjorde Steinhausen så gott han kunde på sin resa sommaren 1638; av sex postbönder på sträckan Viborg – Kexholm – Nyen var fyra länsmän och en f.d. länsman. De sex ingermanländska ”postbönderna” mellan Nyen och Narva var troligen alla gästgivare. Här fanns helt enkelt alltför få fria bönder som var villiga att ställa upp mot ett löfte om ”fem dalers avkortning från årliga utlagor”. Många av nybyggarna i Kexholms län och Ingermanland, som kommit från ”svenska” Karelen och Savolax, var också annars befriade från skatt.

I den första omgången, 1638-1639, blev det ”gångande post” via postbönder enligt svensk modell fram till Narva. I Estland och Livland blev det däremot ”ridande post” via skjutshåll som på kontinenten. Också Ingermanland och Kexholms län, som förvaltades från Riga, skulle snart inordnas i den ”livländska modellen”. Som så ofta i stormaktstidens Sverige valde man en pragmatisk lös-

ning framför ett blint fasthållande vid paragrafer eller principer. Huvudsaken var att posten till och från Estland och svenska Livland gick fram, inte hur den transporterades. För det egentliga Sveriges del fastställde Stockholm postordningar och posttaxor; för provinserna utfärdades skjuts- och postordningar i Riga. Gränsen mellan Norden och Mellaneuropa gick i Finska viken – då som nu.

Otryckta källor

Riksarkivet, Stockholm:

Stein von Steinhausen, Bernhard, Post Rulla wie dieselbe Anno 1638 den 3 Junij biss den 7 Augusti von Stockholm... Handskrift i Riksarkivet i: Kanslikollegium, ”Arkivfragment från Tidösamlingen och från vissa posttjänstemän, signum GV:1.

Eesti Rahvusaarhiiv, Tartu:

Postordning för Livland, given i Riga 20 december 1630.

Postordning för Estland, given i Reval 5 mars 1631.

Karta över Livland 1702.

Koeru kõrts-postijaama hoone uurimistööd.

”Fünfte/Siebende Post”,

fragment av handskrivet dokument med posttaxor till Dorpat och Riga. Okänt arkiv, avbildad i *Eesti Filatelist* 32, 1988.

Krigsarkivet, Stockholm:

Kartor från 1600-talet.

Landsvägskartor över Estland och Lettland.

www.eniro.se: vägkartor; sjökort, satellitbilder

www.maps.google.com: satellitbilder; kartor

www.de.wikipedia.org: Estländische Ritterschaft; Livländische Ritterschaft

Tryckta källor och litteratur

Crispinsson, John,

Den glömda historien: om svenska öden och äventyr i öster under tusen år. Stockholm 2011.

Abriß/ vornach das Gebäu ben dem Krüge gemachet werden soll.

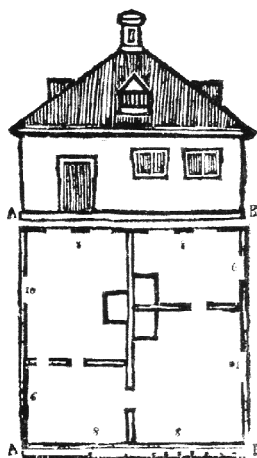

Illustration i gästgiveri- och skjutshållsförordning 1689. Till vänster krögarens kvarter, till höger två rum för resande. Eesti ajaloo arhiiv.

Droste, Heiko (red.) et al,
Connecting the Baltic Area: the Swedish Postal System in the Seventeenth Century.
Stockholm 2011.

Forssell, Nils,
Svenska postverkets historia, 1-2.
Stockholm 1936.

Förordning om Post-Bådhen,
20 februari 1636.

Förordning om ett allmänt Postwäsende i Storfurstendömet Finland sampt begge Carelerne och Ingermanneland,
6 september 1638.

Förordning om Postböndernes Friheter å Landet,
6 september 1638.

Gustavsson, Per,
En resa längs den första postvägen Stockholm – Narva.
Posttryttaren 2014.

Holm, Teodor,
Sveriges allmänna postväsen 1-2, 1620-1662.
Stockholm 1906-1907.

Hurt, Vambola / Ojaste, Elmar,
Eesti Estonia, Philately & Postal History, filatelihandbok.
Göteborg 1986.

Küng, Enn,
De första postförvaltarna i Narva 1638-1656.
Posttryttaren 2000.

Küng, Enn / Lokko, Ago / Ojaste, Elmar,
Postitee Riiaist üle Tartu Narva A.D. 1639 (Postvägen från Riga via Tartu till Narva).
Eesti Filatelist 38, 2001.

Küng, Enn,
Kullerposti ja reisijateveo sisseseadmine Eesti- ja Liivimaal 17. sajandi esimesel poolel. (In-

förandet av kurirpost och skjutsorganisation i Estland och Livland under förra hälften av det 17. seklet.)
Eesti Ajalooarhiivi toimetised 8, 2002.

Küng, Enn,
The attempts to establish private postal systems in the Swedish Baltic provinces in the beginning of the 1630s.
Argo 2009.

Linnarsson, Magnus,
Postgång på växlande villkor. Det svenska postväsendets organisation under stormaktstiden.
Stockholm 2010.

Ojaste, Elmar,
Rakvere – Postiajalooline ülevaade aastani 1944 (Rakvere/Wesenberg, posthistorisk överblick).
Eesti Filatelist 31, 1987.

Ojaste, Elmar,
Tallinna ja Narva postkontorid 350 aastat.
Eesti Filatelist 32, 1988.

Ojaste, Elmar,
Pärnu – Postiajalooline ülevaade aastani 1944 (Pärnu/Pernau, posthistorisk överblick).
Eesti Filatelist 33-34, 1990.

Petersone, Parsla,
Die Bedeutung des livländischen Postwesens für die Unterhaltung der Verbindungen zwischen Ost und West im 17. Jahrhundert. (Kulturgeschichte der Baltischen Länder in der Frühen Neuzeit, red. Garber/Klöcker.)
Berlin 2003.

Post-Ordnung, publicerad i Riga 26 september 1632 av Jacob Becker.

Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brevväxling,
Senare afd. Band 1.
Stockholm 1888.

Simonson, Örjan,

Information costs and commercial integration: the impact of the 1693 Swedish postage tariffs.

Scandinavian Economic History Review, 61:1 (2013).

Skjuts- och postförordning, plakat givet i Riga 18 mars 1639 av Bengt Oxenstierna.

Tarkiainen, Kari & Ülle,

Provinsen bortom havet. Estlands svenska historia 1516-1710.

Helsingfors/Stockholm 2013.

Tigerstedt, Karl K.,

Bref från generalguvernörer och landshöfdingar i Finland.

Åbo 1869.

Posttaxorna från Stockholm till Finland och Livland 1638-1692.

Taxan avser öre smt för ett enkelt brev om högst ett lods vikt. ”5” och ”7” avser den ”femte” resp. ”sjunde post” som nämns i manuskriptfragmentet på sidan 62.

	1638	”5”	”7”	1643	1645	1668	1692
Norrtälje				1	1	1	2
Kastelholm							2
Åbo		4	4	4	4	4	5
Tavastehus				6	4	5	5
Nystad*							5
Raumo*						5	5
Björneborg*							5
Kristinestad*							5
Vasa*							5
Nykarleby*						5	6
Jakobstad*							5
Gamla Karleby*							5
Brahestad*						5	6
Porkala udd**							6
Helsingfors		6	6	6	6	5	6
Borgå		6	6		6	5	6
Fredrikshamn***						6	6
Viborg		8	8		8	6	7
Nyslott							7
Kexholm	10	10		10	6	7	7
Nyen		12	12		12	6	7
Nöteborg						7	7
Narva		14	14		14	7	8
Wesenberg							8
Reval				12	12	8	9
Pernau				14	14	9	10
Lemsal				14			
Arensburg						10	9
Dorpat			16		16	9	10
Wolmar							10
Wenden						10	9
Riga				16	18	10	12

*) Orternas ordningsföljd, från söder mot norr, antyder att posten upp till Brahestad gick södra vägen, via Åbo. Fram till Uleåborg gick posten norra vägen via Tomeå.

**) Sjöposten till Reval avgick från Porkala udd väster om Helsingfors.

***) Samhället hette Veckelax till år 1723.